
КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.7

І. П. Осипенко, ст. викладач,
А. А. Трущенко, студентка**ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ НА ЗАМОВЛЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Анотація. У статті досліджуються проблеми розслідування вбивств на замовлення в Україні в сучасних умовах. Проаналізовано особливості умисних вбивств, вчинених на замовлення. Умовно поділені злочини цієї категорії на групи. Розглянуті особливості етапів розслідування умисних вбивств, вчинених на замовлення. Охарактеризовані необхідні слідчі дії при розслідуванні злочинів зазначеної категорії.

Ключові слова: вбивство на замовлення; криміналістична характеристика; замовник; виконавець; організатор.

И. П. Осипенко, ст. преподаватель,
А. А. Трущенко, студентка**ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ ЗАКАЗНЫХ УБИЙСТВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ**

Аннотация. В статье раскрываются проблемы расследования заказных убийств в Украине в современных условиях. Проанализированы особенности заказных убийств. Условно поделены на группы преступления этой категории. Рассмотрены особенности этапов расследования умышленных убийств по найму. Охарактеризованы необходимые следственные действия при расследовании преступлений указанной категории.

Ключевые слова: заказное убийство, криминалистическая характеристика, заказчик, исполнитель, организатор.

I. P. Osipenko, Senior Lecturer,
A. A. Trushchenkova, Student**PROBLEMS OF CONTRACT MURDERS INVESTIGATION IN THE CURRENT CONTEXT**

Abstract. The issue of nowadays problems of contract murders investigation in Ukraine is covered in the article. Contract murders peculiarities are analyzed. Crimes of this category are divided conventionally into groups. Peculiarities of the stages of premeditated contract murders investigation are studied. The article describes the investigative procedures, which are necessary while conducting an investigation of offences of this category.

Keywords: contract murders; forensic characteristics; murder contractor; murder perpetrator; murder organizer.

Актуальність теми дослідження. Однією з найважливіших проблем сучасного суспільства є зростання злочинності, у тому числі вбивств на замовлення. З такими злочинами протягом останніх десятиліть усе частіше стикаються правоохоронні органи. Убивства на замовлення є найбільш суспільно небезпечними злочинами. Розкрити вбивство на замовлення надзвичайно важко. Особливою складністю є протидія розслідуванню з боку зацікавлених осіб. Злочини даної категорії або взагалі залишаються не розкритими через свою невизначеність і нестачу інформації, або слідство, викривши виконавця, заходить у глухий кут і припиняється, у результаті організатор злочину залишається безкарним. Саме через це необхідно розглянути проблему розслідування вбивств на замовлення й шляхи її вирішення.

Постановка проблеми. Убивство взагалі, й зокрема вбивство на замовлення, є одним із найтяжчих злочинів проти особи. Виявлення, розслідування й розкриття вбивств на замовлення

КРИМІНАЛІСТИКА

є актуальною проблемою сьогодення й одним із найбільш важливих завдань правоохоронних органів. На сучасному етапі розвитку наукових і технічних засобів злочинці обирають усе більш витончені способи скоєння злочинів. Тому їх розкриття вимагає від працівників правоохоронних органів професіоналізму й застосування новітніх досягнень криміналістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі проблеми розслідування вбивств на замовлення у своїх працях досліджували такі науковці: В. І. Бояров (2000), В. О. Коновалова (2006), М. В. Костенко (2003), О. С. Сاینчин (2002), А. О. Шульга (2003). Водночас досконалих наукових розробок за цією тематикою поки що недостатньо.

Проблематика криміналістичної характеристики вбивств окремо досліджувалась у роботах С. А. Афанасьєва, І. В. Борисенка, В. С. Бородуліна, О. Ю. Булулукова, В. С. Бурданової, Л. Г. Відонова, В. Ф. Глазиріна, В. В. Донцова, Ю. П. Дубягіна, С. Ф. Здоровка, М. М. Китаєва, М. В. Костенко, Г. М. Мудьюгіна, А. В. Старушкевича, Б. Ф. Тимошенка, О. П. Тельцова та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. На сучасному етапі в практичній діяльності розкриття вбивств на замовлення існують питання, які потребують вивчення з метою розроблення рекомендацій щодо розкриття даних злочинів. Окремого дослідження потребують такі питання: історичний аналіз розслідування вбивств на замовлення; зарубіжний досвід щодо цих злочинів; характеристика обставин, що підлягають установленню під час розслідування вбивств на замовлення; типові слідчі ситуації розслідування даних убивств.

Постановка завдання. Завданням дослідження є аналіз проблем розслідування вбивств, вчинених на замовлення; аналіз статистики вчинення вбивств на замовлення й методики розслідування даного правопорушення.

Виклад основного матеріалу. В усі часи існування людства вбивство на замовлення було поширеним видом злочину. Убивства на замовлення, або знищення, були відомі вже до нашої ери, опис їх зберігається у писемних стародавніх джерелах. Щодо вітчизняної історії, то не можна не згадати про одне з найбільш згадуваних убивств – знищення Святополком своїх братів Бориса і Гліба (XI ст.).

Убивства, здійснювані найманними особами, відбуваються в нашій країні від часів Київської Русі і до нашого часу. Проте вони не мали такого розмаху, як сьогодні. Убивства на замовлення часто базувалися на таких підґрунтях, як ревності, помста, одержання спадщини, а наймачами чи замовниками часто були жінки у віці від 20 до 60 років. Виконавцями таких злочинів були дилетанти з нижчого прошарку кримінального середовища. [1].

В умовах сьогодення, коли в нашій державі відбувається розбудова демократичної, правової держави та розвиток ринкових відносин, не дивлячись на певну тенденцію до зниження окремих видів злочинів проти життя та здоров'я особи, зростає кількість убивств, учинених на замовлення.

«Умисне вбивство, вчинене на замовлення, - це умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу, розпорядження, а також угоди, відповідно до якої виконавець зобов'язується позбавити потерпілого життя, а замовник-вчинити в інтересах виконавця певні дії матеріального чи нематеріального характеру або ж не вчинювати їх». Деякі вчені пропонують розглядати вбивство на замовлення як виконання угоди про позбавлення потерпілого життя. Сторонами такої угоди є, як мінімум, дві особи – замовник і виконавець, але їх може бути й більше – кілька замовників і кілька виконавців, можуть бути і посередники між ними. Раніше вбивство на замовлення розглядалося як різновид убивства з корисливих мотивів. Великий відсоток убивств на замовлення залишається не розкритим у зв'язку з цілою низкою об'єктивних та суб'єктивних причин.[2].

У чинному Кримінальному кодексі України у п. 11 ч. 2 ст. 115 передбачено відповідальність за вчинення вбивства на замовлення, проте значна частина вбивств на замовлення – це також убивства, які вчинені не тільки з корисливих мотивів, а й за попередньою змовою групою осіб (п. 12 ч. 2 ст. 115) – тобто найчастіше кваліфікація дій винних у вбивстві на замовлення фактично є другорядною ознакою. [3, с. 351].

КРИМІНАЛІСТИКА

До 1990-х років умисні вбивства, вчинені на замовлення, не були поширеним явищем і пов'язувалися з міжособистісними стосунками (ревнощі, помста, особиста антипатія тощо) тобто їх скоювали переважно на побутовому ґрунті. Злочини зазначеної групи спеціально не виділялися і практично не відрізнялися від звичайних побутових убивств способами, засобами вчинення, ступенем складності і методикою розслідування. Результативність їх розкриття була достатньо високою і складала у середньому не менше 70 %. Якщо побутові вбивства на замовлення відомі давно, то вбивства у сфері бізнесу як легального, так і «тіньового» можна вважати явищем відносно новим (розповсюдження набули в основному з початку 1990-х р.).

За даними Генеральної прокуратури, у 1997 р. було вчинено 133 вбивства на замовлення. А. П. Снегірьов, і М. Колошко, посилаючись на дані МВС України, наводять такі показники вбивства представників комерційних структур (однієї з основних категорій потерпілих за справами про вбивства на замовлення): у 1991 р. вбито 38 чоловік, 1992 – 51, 1993 – 87, 1994 – 161, 1995 – 210, 1996 – 156; за даними Б. В. Тимошенка, у 1996 р. розкритим виявилось кожне четверте вбивство на замовлення; за даними Генеральної прокуратури України, рівень розкриття склав: у 1996 р. – 28,5 %, 1997 – 50,4 % [4].

4 листопада 1996 року в Донецьку невідомими біля трапа літака був застрелений член виконкому Ліберальної партії, депутат Євген Щербань. Правоохоронні органи виключили політичну версію вбивства і як основну розробляли кримінальну. 2 грудня 1997 року в Одесі вбито генерального директора СП «БІПА-Мода» Аркадія Табачника та його охоронця. 5 лютого 1998 року в Сімферополі скоєно замах на першого заступника голови Ради Міністрів Криму Олександра Сафонцева. Він був важко поранений внаслідок вибуху невідомого вибухового пристрою, коли виходив з машини. Після кількох важких операцій він помер. У ліфті свого будинку був убитий Вадим Гетьман. Список продовжено сьогоднішнім. Судячи з усього, це були вбивства на замовлення [5].

Звіт про оперативно-службову діяльність органів внутрішніх справ України у 2000 році колишнього міністра внутрішніх справ України Ю.Ф. Кравченка дає таку статистику: у 2000 р. на території країни зареєстровано 4,8 тис. умисних убивств. Як показує аналіз, переважна більшість убивств (до 70 %) вчинено на побутовому ґрунті та з корисливих мотивів, серед яких: заволоніння майном та коштами, боротьба за розподіл та перерозподіл сфер економічного та територіального впливу, усунення конкурентів та кредиторів.

За статистичними даними МВС України, у 2000 р. було зареєстровано 28 вбивств на замовлення. Ефективність їх розкриття становить 97,6 % [4].

Відповідно до статистичних даних єдиних звітів Генеральної прокуратури України про кримінальні правопорушення в державі, за 2016 рік до Єдиного реєстру досудових рішень було внесено відомості про 12 вбивств за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України (на замовлення) і лише за січень-серпень 2017 року – 7 вбивств на замовлення. Наведені показники вказують на певну актуальність вивчення питання про кримінологічну характеристику осіб, які вчиняють умисні вбивства на замовлення. Корислива насильницька злочинність має сезонні й добові коливання. Місце вчинення корисливих насильницьких злочинів виявляє залежність із часом, який традиційно у кримінологічних дослідженнях поділяють на пори року та години доби. За нашими даними, частіше аналізована категорія злочинів вчиняється в осінньо-зимовий період: вбивства, вчинені на замовлення — 57,2 %, дещо рідше у весняно-літній період — 42,8 % відповідно.

За даними М. В. Костенка, типологічний розподіл злочинців, які вчинили вбивства на замовлення, виглядає так: випадкові вбивці (28 %), бойовики злочинних угруповань (31 %), професіональні виконавці-одинаки (33 %), організовані злочинні групи, що спеціалізуються на вчиненні замовних вбивств (8 %) [6, с.102].

Аналізуючи матеріали справ про вбивства на замовлення, можна умовно поділити злочини цієї категорії на чотири групи.

В основі такого поділу лежить, у першу чергу, ступінь організації таких убивств; особи потерпілих і сфера діяльності, у якій вони задіяні:

– до першої групи належать убивства, вчинені переважно на побутовому ґрунті. Наприклад, у сім'ї – узв'язку з аморальним способом життя одного з подружжя, майновими відносинами та ін.,

КРИМІНАЛІСТИКА

це так звані «родинні замовлення»). Замовник здебільшого з членів родини потерпілого або близьких родичів. Виконавець, як правило, особа раніше засуджена, із близького оточення замовника – сусід, колега по роботі, коханець і т. ін.;

– до другої – вбивства, скоєні на ґрунті комерційних відносин або у сфері комерційної діяльності. При цьому вже діє один або кілька посередників;

– до третьої групи належать убивства, скоєні у сфері діяльності організованих злочинних формувань. Посередники, зазвичай, відсутні.

– до четвертої – вбивства, скоєні з політичних мотивів (зокрема, пов'язані з боротьбою за політичну владу) і на ґрунті професійної діяльності (вбивство працівників судів і правоохоронних органів, журналістів, учасників кримінального судочинства, які викривають винних у вчиненні тяжких злочинів) [7].

Для вбивства на замовлення характерним є те, що виконавець одержує чи бажає одержати певну вигоду або ухилитися від якихось негативних обставин не внаслідок позбавлення життя потерпілого, а за виконання замовлення, через волю і дії (бездіяльність) замовника або уповноважених на те ним осіб. Доручення замовника виконавцю злочину може мати різні форми. По-перше, це може бути угода, за якою відповідальність настає незалежно від того, коли були вчинені обіцяні виконавцеві дії, виконав чи не виконав замовник свою обіцянку, збирався він це робити чи ні. По-друге, це може бути наказ або розпорядження, яке виконується у зв'язку з тим, що виконавець до надходження доручення на вбивство взяв на себе кілерські обов'язки. У будь-якому випадку, зв'язку між виконавцем і замовником до доручення на вбивство, може взагалі не бути. Тобто єдине спільне між ними – це вбивство (вчинене чи те, що планується) [8].

До розкриття вбивства на замовлення залучається значна кількість особового складу працівників органів внутрішніх справ, СБУ, прокуратури, оскільки ці злочини є найбільш резонансними, бо їх жертвами найчастіше стають державні посадові особи, депутати різних рівнів, інші посадові особи, журналісти, бізнесмени й ін.

Зазначені злочини є особливо небезпечними, тому що практично в усіх випадках використовується вогнепальна стрілецька зброя або вибухові пристрої.[9, с. 264].

Специфіка розслідування вбивств на замовлення, особливість контингенту осіб, які їх скоюють, вимагають від слідчого проведення широкого кола слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Провадження первинних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів розпочинається одразу після:

1. одержання повідомлення про вчинення замовного вбивства;
2. виявлення трупів зі специфічними для такого виду злочинів криміналістичними ознаками;
3. отримання сигналів із медичних закладів про доправлення до них поранених осіб тощо [10].

Після зазначених подій розпочинається розслідування даного злочину.

При розслідуванні вбивств на замовлення застосовують такі типові слідчі дії: 1) огляд місця події; 2) огляд трупа; 3) огляд зброї та інших предметів; 4) допит свідків; 5) пред'явлення трупа для впізнання; 6) призначення судово-медичної експертизи трупа; 7) призначення інших судових експертиз.

При розробці по «гарячих слідах» на первинному етапі можуть бути встановлені особи, які підозрюються у причетності до вчиненого злочину. У цих випадках необхідно провести такі слідчі дії: затримання і допит підозрюваного, обшук особи й обшук за місцем проживання й роботи підозрюваного.

Під час розслідування вбивства на замовлення огляд місця події набуває важливого значення у зв'язку з особливостями характеру злочину, відсутністю попередніх зв'язків між злочинцем і жертвою, необхідністю отримання первинної інформації про злочин.

На місці скоєння злочину слідчий повинен правильно визначити межі огляду. Виконавець убивства на замовлення, як правило, використовує сучасну вогнепальну зброю, це дає йому змогу вести стрільбу з великої відстані, що необхідно враховувати при з'ясуванні механізму злочину, виявленні слідів і знарядь злочину. У процесі огляду місця події можна встановити сліди взуття, рук, застосування зброї, мікросліди, одорологічні сліди.

КРИМІНАЛІСТИКА

На місці вчинення злочину вбивця часто залишає зброю, тому необхідно відшукати цю зброю для детального її огляду. Зброя може містити певну інформацію про злочинця (відбитки пальців, сліди крові, одорологічні сліди тощо).

Для того, щоб виявити стріляні гільзи, використовують дані про спрямованість, кут і дистанцію викидання їх зі зброї. При цьому враховують модель зброї, яку застосував злочинець, передбачуване місце знаходження злочинця, можливість рикошету.

Під час скоєння вбивства на замовлення можуть бути використані різноманітні вибухові пристрої. За таких умов існує певна специфіка огляду місця події: залучення спеціалістів до огляду; послідовність його проведення; пошук слідів на залишках вибухових пристроїв; виявлення залишків вибухівки тощо.

При огляді трупа на місці події обов'язково досліджують: позу трупа, зовнішній стан одягу на трупі, ложе трупа, тіло трупа й ушкодження на ньому. Якщо особа жертви не встановлена, здійснюють опис ознак зовнішності загиблого та його одягу.

Важливим етапом розслідування вбивства на замовлення є виявлення і допит свідків, що може бути проблематичним, тому що пов'язано зі страхом тих чи інших осіб перед злочинцями, небажанням свідків наражати себе на небезпеку. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (ст. 7) передбачає такі заходи забезпечення їх безпеки:

- а) особисту охорону, охорону житла і майна;
- б) видачу спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;
- г) заміну документів та зміна зовнішності;
- д) зміну місця роботи або навчання;
- е) переселення до іншого місця проживання;
- є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
- ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- з) закритий судовий розгляд та ін. [11].

Свідків можна встановити кількома шляхами:

- 1) виявити свідків шляхом опитування громадян, які знаходились в районі, де скоєно злочин;
- 2) встановити свідків, які живуть чи працюють поблизу місця виявлення трупа;
- 3) встановити свідків у результаті оперативно-розшукової діяльності;
- 4) повідомити населення у засобах масової інформації про необхідність надання допомоги.

Під час допиту свідка-очевидця (чи особи, яка першою виявила труп) передбачено з'ясування таких обставин: коли, з якої причини і за яких обставин свідок з'явився на місці вбивства; хто ще був із ним; чи не виявляв потерпілий ознак життя; чи не була змінена обстановка на місці злочину; чи не бачив свідок, як було вчинено злочин; що він чув або бачив; скільки було злочинців, їх зовнішність, як вони були вдягнені; якою зброєю було вчинено вбивство; чи користувались злочинці транспортом; чи мали вони радіозв'язок; про що розмовляли злочинці; як вони звертались один до одного; в якому напрямку зникли злочинці; як довго вони перебували на місці події тощо.

Специфіка вбивств на замовлення передбачає необхідність використання сучасних криміналістичних науково-технічних розробок. Однак можуть дати певний результат і традиційні засоби відтворення особи злочинця за допомогою свідка-очевидця – у вигляді словесного або намальованого портрета, фоторобота (у тому числі й із застосуванням комп'ютерної техніки).

Під час розкриття вбивств на замовлення важливе значення має створення так званих психологічних портретів чи психологічних профілів. Це один із різновидів криміналістичних розумових моделей. Портрет (профіль) розшукуваного злочинця – це система відомостей про психологічні та інші ознаки даної особи, важливі для її виявлення й ідентифікації. Ця система охоплює не тільки психологічні, а й правові, соціально-демографічні, криміналістичні ознаки. На відміну від багатофункціонального словесного портрета, психологічний портрет відображає

КРИМІНАЛІСТИКА

внутрішні, психологічні, а також поведінкові ознаки людини. Його основна функція — бути засобом пошуку, виявлення злочинця, особа якого не встановлена.[1].

На заключному етапі розслідування головне завдання – прийняти правильне рішення про подальший напрямок кримінальної справи. Прийняттю цього рішення передують його підготовка, яка полягає в узагальненні даних, зібраних в процесі розслідування, їх аналізі й оцінці, ознайомленні учасників процесу з матеріалами справи і розгляді їх клопотань про проведення додаткових слідчих дій та ін.

Висновки. Отже, вбивство на замовлення – особливо небезпечний злочин, тому що це умисне позбавлення життя потерпілого, яке вчиняється особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке вбивство має специфічний механізм організації та вчинення, часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) і виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою.

Виходячи з усього вищезазначеного, можна констатувати факт, що відсоток розкриття вбивств на замовлення є незначним, що зумовлено специфікою даного злочину.

Правові заходи боротьби з вбивствами на замовлення повинні бути спрямовані на вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства, його ефективне застосування.

Список використаних джерел:

1. Скригонюк, М. І. Криміналістика: підруч. / М. Скригонюк. – Київ : Атіка, 2005. - 496 с.
2. Сотула, О. С. Умисне вбивство, вчинене на замовлення: порівняльно-правове дослідження / О. С. Сотула // Вісник Академії адвокатури України. - 2015. - Т. 12, № 3. - С. 72-77.
3. Мельник, М. І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : Дакор, 2019. - 1384 с.
4. Бережний, С. Умисні вбивства на замовлення: історично-правовий аспект / С. Бережний // Слово Національної школи суддів України. - 2013. - № 3. - С. 105-111.
5. Газета «День» // Офіційний веб-сайт. - URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/v-ukrayini-zrosla-kilkist-ubivstv-na-zamovlennya> (дата звернення: 04.12.20).
6. Шепітько, В. Ю. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько. - 4-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. - 464 с.
7. Маланчук, П. М. Проблема криміналістичної характеристика вбивств на замовлення / П. М. Маланчук // Молодий вчений. - 2017. - № 11. - С. 911-914.
8. Совтан, Ю. В. Виявлення та розслідування вбивств на замовлення / Ю. В. Совтан // Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України. - 2017. - С.196.
9. Маркусь, В. О. Криміналістика: навч. посіб. / В. О. Маркусь. – Київ : Кондор, 2007. - 558 с.
10. Когутич, І. І. Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. - Київ: Атіка, 2008. - 888 с.
11. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення: 04.12.2020).

Надійшла 23.11.2020

Бібліографічний опис для цитування :

- Осипенко, І. П. Проблеми розслідування вбивств на замовлення в сучасних умовах / І. П. Осипенко, А. А. Трущенко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2020. – № 1 (6). – С. 48-53.